

О.М. Теліженко, Ю.В. Тараненко

Дослідження процесів розвитку соціально-економічної системи України за допомогою модифікованої моделі виробничої функції Кобба-Дугласа

В статті виявлені та досліджені цикли темпів росту реального валового внутрішнього продукту в економіці України. Удосконалені методичні підходи до прогнозування макроекономічних показників національної економіки на основі модифікованої моделі виробничої функції Кобба-Дугласа і застосування корегуючого коефіцієнту. Визнаючи об'єктивний характер економічного циклу, тривалість, специфіку прояву окремих фаз, можна зробити прогноз динаміки розвитку складних соціально-економічних систем для проведення ефективного регулюючого впливу на рівні держави.

Вступ

Формування структурної цілісності сучасного світу характеризується посиленням ролі загальноцивілізаційних принципів розвитку. Застосування теорії циклічності розвитку дає необхідні орієнтири у виявленні майбутніх траєкторій подальшого руху економіки, дозволяє розробити альтернативні варіанти довгострокового розвитку. Визнання циклічності розвитку дозволяє враховувати в процесі формування довгострокових цілей, стратегій і траєкторій економічного зростання стрибкоподібні зміни, тобто, такі зміни, які визиваються радикальними поворотами у продуктивних силах і економічних відносинах. Тому важливого значення набувають не тільки конкретні рекомендації та моделі розвитку в конкретній ситуації, зокрема, для України, а їх розробка на основі вивчення об'єктивних передумов проходження процесів розвитку в світі.

Сьогодні в працях з вивчення макроекономічних процесів можна знайти різне тлумачення еволюційного процесу з відображенням багатьох аспектів циклічності розвитку, зокрема, в роботах вітчизняних вчених – Й. Завадського, В. Попової, В. Калюжного, С. Труніна, В. Захарченка, Ю. Бицюри; водночас недостатньо розглянуті процеси прогнозування макроекономічної динаміки. Визнаючи об'єктивний характер економічного циклу, тривалість, специфіку прояву окремих фаз, можна зробити прогноз динаміки розвитку складних соціально-економічних систем для проведення ефективного регулюючого впливу на рівні держави.

Застосування модифікованої моделі виробничої функції Кобба-Дугласа для дослідження процесів розвитку соціально-економічної системи України

Прогнозування макропоказників насамперед пов'язане з розв'язанням широкого кола задач при прогнозуванні економічного зростання економіки держав. Моделі

Теліженко Олександр Михайлович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління Сумського державного університету; Тараненко Юліана Вікторівна, студент факультету економіки та менеджменту Сумського державного університету.

© О.М. Теліженко, Ю.В. Тараненко, 2005

Розділ 4 Макроекономічні механізми

економічного зростання є різновидом одномірних або багатомірних макроекономічних моделей довгострокового розвитку. Макроекономічні моделі використовуються для здійснення формалізованого аналізу та прогнозування укрупнених народногосподарських систем. Метою побудови таких моделей є прогноз основних показників, що характеризують розвиток економіки та її структуру – насамперед, це ВВП.

При прогнозуванні ВВП найбільш широко використовуються методи екстраполяції та економіко-математичні моделі (факторні, економетричні).

Зміст факторних моделей економічного зростання полягає в установленні кількісних зв'язків між обсягами і динамікою ВВП та обсягами і динамікою виробничих ресурсів.

Економетричною моделлю називають систему регресійних рівнянь і тотожностей, які описують взаємозв'язки і залежності основних показників розвитку економіки.

Методи екстраполяції – дослідження можливих тенденцій зміни рядів динаміки показників за допомогою різних функцій часу (трендових моделей) [2].

Ми вибрали для дослідження виробничу функцію Кобба-Дугласа тому, що в ній найбільш об'єктивно відображається процес розвитку соціально-економічних систем, без безпосереднього впливу суб'єктивного фактору, тобто, досліджується природа самих процесів розвитку. Отже, розрахуємо параметри модифікованої моделі виробничої функції Кобба-Дугласа для вирішення задачі прогнозування темпів росту ВВП. Ми пропонуємо:

1) враховувати те, що вартість грошей з плином часу змінюється – ми дисконтуємо як реальний ВВП, так і реальні капіталовкладення, приводячи їх на кінець 1991 року за фактичною обліковою ставкою НБУ в певному році;

2) замість темпів росту зайнятості населення використовувати синтетичний показник, який буде враховувати екстенсивність економічного зростання у зв'язку зі збільшенням показника зайнятості населення. Темп росту цього показника за певний період розрахуємо як добуток темпів росту зайнятості населення і темпів росту продуктивності праці за цей же період.

Враховуючи вищевикладені пропозиції, ми отримаємо наступну модель:

$$Y = AK_{диск}^{\alpha} L_{синт}^{\beta}, \quad (1)$$

де Y – темп росту реального дисконтованого ВВП до 1991 року, %;

A – коефіцієнт пропорційності або масштабності;

$K_{диск}$ – темп росту реальних дисконтованих капіталовкладень до 1991 року, %;

$L_{синт}$ – синтетичний показник, %;

α і β – коефіцієнти еластичності відповідно капіталу і синтетичного показника, які характеризують зростання обсягу ВВП на 1% зростання капіталовкладень чи синтетичного показника.

Причому,

$$L_{синт}^t = T_{рзн}^t T_{рпн}^t, \quad (2)$$

де $T_{рзн}$ – темп росту зайнятості населення за період t (рік) до 1991 року, %;

$T_{рпн}$ – темп росту продуктивності праці за період t (рік) до 1991 року, %.

Дисконтування показника реального ВВП і реальних капіталовкладень ми проводили за формулою:

$$PV_{1991} = \frac{FV_t}{(1+r_t)^t}, \quad (3)$$

де PV_{1991} – приведений на кінець 1991 року показник у вартісному вираженні;

FV_t – цей же показник у вартісному вираженні за період t (рік);

r_t – фактична облікова ставка НБУ (середньозважена) за період t (рік).

В якості вихідних даних для розрахунку параметрів виробничої функції національної економіки нами були використані офіційні дані динаміки реального ВВП, фактичної облікової ставки НБУ, реальних капіталовкладень, зайнятості населення, продуктивності праці в економіці за період 1991-2003 рр.; всі показники розраховані базисним методом – за базу був взятий 1991 рік. Необхідні статистичні і розраховані за ними дані представлені в таблиці 1.

Для знаходження параметрів виробничої функції використаємо кореляційно-регресійний аналіз. Для отримання лінійної регресії прологарифмуємо рівняння виробничої функції (1) і виконаємо заміну змінних:

$$\ln Y = \ln A + \alpha \ln K_{\text{диск}} + \beta \ln L_{\text{сум}}.$$

$$a_{01} = \ln A, Y_1 = \ln Y, Z_1 = \ln K_{\text{диск}}, Z_2 = \ln L_{\text{сум}}, \text{ звідки } A = e^{a_{01}}.$$

У нових позначеннях отримаємо лінійну модель

$$Y_1 = a_{01} + \alpha Z_1 + \beta Z_2. \quad (4)$$

Система нормальних рівнянь для регресії має вигляд:

$$\begin{cases} na_{01} + \alpha \sum_{i=1}^n z_{1i} + \beta \sum_{i=1}^n z_{2i} = \sum_{i=1}^n y_{1i}; \\ a_{01} \sum_{i=1}^n z_{1i} + \alpha \sum_{i=1}^n z_{1i}^2 + \beta \sum_{i=1}^n z_{1i} z_{2i} = \sum_{i=1}^n y_{1i} z_{1i}; \\ a_{01} \sum_{i=1}^n z_{2i} + \alpha \sum_{i=1}^n z_{2i} z_{1i} + \beta \sum_{i=1}^n z_{2i}^2 = \sum_{i=1}^n y_{1i} z_{2i}; \end{cases} \quad (5)$$

Розділ 4 Механізм регулювання економіки Механізм регулювання економіки	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Реальний ВВП, млрд. грн.	359	324	276	214	188	169	164	161	161	170	186	195	214

Розділ 4 Макроекономічні механізми

Дисконтований реальний ВВП, млрд. грн.	359	180	65,68	18,81	17,1	21	62,32	8,32	8,71	16,48	29,54	74,06	97,2
Темп росту реального дисконтованого ВВП до 1991 року, %	100	50,1	18,3	5,2	4,8	5,8	17,4	2,3	2,4	4,6	8,2	20,6	27,1
Реальні капіталовкладення, млрд. грн.	82,57	74,52	63,48	49,22	43,24	38,87	37,72	37,03	37,2	39,1	42,78	44,85	49,22
Дисконтовані реальні капіталовкладення, млрд. грн.	82,57	39,5	13,11	4,39	3,7	4,9	14,86	1,71	2,14	3,9	7,2	17,3	22,55
Темп росту дисконтованих реальних капіталовкладень до 1991 року, %	100	47,8	15,9	5,3	4,5	5,9	18,0	2,1	2,6	4,7	8,7	21,0	27,3
Зайнятість населення, млн. осіб	25,4	25	24,6	24,2	23,7	23,2	22,6	22,3	21,8	21,3	21	21,4	21,6
Темп росту зайнятості населення до 1991 року, %	100	98,4	96,9	95,3	93,3	91,3	89	87,8	85,8	83,9	82,7	84,3	85,2
Продуктивність праці, тис. грн.	14,13	12,96	11,22	8,84	7,93	7,28	7,26	7,22	7,39	7,98	8,86	9,11	9,91
Темп росту продуктивності праці до 1991 року, %	100	91,7	79,4	62,6	56,1	51,6	51,4	51,1	52,3	56,5	62,7	64,5	70,1
Синтетичний показник, %	100	90,3	76,9	59,7	52,3	47,1	45,7	44,9	44,9	47,4	51,9	54,4	59,7
Облікова ставка НБУ(середньозважена) фактична, %	...	80	105	124,9	82,1	51,8	17,5	52,7	44	29,6	20,2	9,2	6,8

...відомості відсутні

Розділ 4 Макроекономічні механізми

Необхідні розрахунки для системи нормальних рівнянь наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Розрахунок для системи нормальних рівнянь

Рік	Y _i	ln Y _i = y _i	K _i	ln K _i = z _{1i}	z _{1i} ²	(y _i)*(z _{1i})	L _i	ln L _i = z _{2i}	z _{2i} ²	(y _i)*(z _{2i})	(z _{1i})*(z _{2i})
1991	100	4,60517	100	4,60517	21,20759	21,20759	100	4,60517	21,20759	21,20759	21,20759
1992	50,1	3,914021	47,8	3,867026	14,95389	15,13562	90,3	4,503137	20,27825	17,62537	17,41375
1993	18,3	2,906901	15,9	2,766319	7,652521	8,041416	76,9	4,342506	18,85736	12,62323	12,01276
1994	5,2	1,648659	5,3	1,667707	2,781246	2,74948	59,7	4,089332	16,72264	6,741914	6,819807
1995	4,8	1,568616	4,5	1,504077	2,262249	2,35932	52,3	3,956996	15,65782	6,207008	5,951629
1996	5,8	1,757858	5,9	1,774952	3,150456	3,120114	47,1	3,852273	14,84001	6,771749	6,837601
1997	17,4	2,85647	18	2,890372	8,354249	8,25626	45,7	3,822098	14,60844	10,91771	11,04728
1998	2,3	0,832909	2,1	0,741937	0,550471	0,617966	44,9	3,804438	14,47375	3,16875	2,822654
1999	2,4	0,875469	2,6	0,955511	0,913002	0,836521	44,9	3,804438	14,47375	3,330667	3,635184
2000	4,6	1,526056	4,7	1,547563	2,39495	2,361667	47,4	3,858622	14,88897	5,888474	5,971459
2001	8,2	2,104134	8,7	2,163323	4,679967	4,551922	51,9	3,949319	15,59712	8,309896	8,543652
2002	20,6	3,025291	21	3,044522	9,269117	9,210566	54,4	3,996364	15,97093	12,09016	12,16702
2003	27,1	3,299534	27,6	3,317816	11,0079	10,94725	59,7	4,089332	16,72264	13,49289	13,56765
Всього	-	30,92109	-	30,8463	89,17761	89,39569	-	52,67403	214,2992	128,3754	127,998

Після підстановки відповідних значень отримаємо наступну систему:

$$\begin{cases} 13 \cdot a_{01} + \alpha \cdot 30,8463 + \beta \cdot 52,67403 = 30,92109; \\ a_{01} \cdot 30,8463 + \alpha \cdot 89,17761 + \beta \cdot 127,998 = 89,39569; \\ a_{01} \cdot 52,67403 + \alpha \cdot 127,998 + \beta \cdot 214,2992 = 128,3754. \end{cases}$$

Розрахуємо параметри лінійної регресії за допомогою методу найменших квадратів із системи нормальних рівнянь.

$$\sum_{i=1}^n U_i^2 = \sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - Y_{ii})^2 = \sum_{i=1}^n (y_{\phi i} - a_{01} - \alpha Z_{1i} - \beta Z_{2i})^2 \rightarrow \min \quad (6)$$

де U_i – відхилення фактичного значення від розрахованого.

Застосуємо матричний метод для знаходження матриці B .

$$B = \begin{pmatrix} a_{01} \\ \alpha \\ \beta \end{pmatrix}$$

Після проведення необхідних розрахунків в Excel отримаємо:

$$B = \begin{pmatrix} -0,790931 \\ 0,96119 \\ 0,21935 \end{pmatrix}$$

Отже, $A = e^{a_{01}} = 0,4534$, $\alpha = 0,961$, $\beta = 0,219$.

Розділ 4 Макроекономічні механізми

Виробнича функція має вигляд

$$Y = 0,4534K_{диск}^{0,961}L_{сшт}^{0,219} \quad (8)$$

Занесемо в таблицю отримані результати і фактичні результати:

Таблиця 3 – Фактичне, розраховане значення і абсолютне відхилення темпів росту реального ВВП

Роки	Фактичний темп росту реального ВВП до 1991 року, %	Розраховане значення темпу росту реального ВВП до 1991 року, %	Абсолютне відхилення, %
1991	100	100	-
1992	50,14	50,09	0,05
1993	18,3	16,77	1,53
1994	5,24	5,53	-0,29
1995	4,76	4,59	0,17
1996	5,85	5,81	0,04
1997	17,36	16,85	0,51
1998	2,31	2,13	0,18
1999	2,43	2,63	-0,2
2000	4,59	4,67	-0,08
2001	8,23	8,58	-0,35
2002	20,63	20,31	0,32
2003	27,08	26,65	0,43

В результаті проведеного факторного аналізу динаміки дисконтованого реального ВВП, дисконтованих капіталовкладень, зайнятості і продуктивності праці, були отримані наступні результати:

1) еластичність ВВП за капіталом за період 1991-2003 років склала 0,961. Це означає, що при збільшенні об'єму реальних капіталовкладень на 1% (за інших незмінних факторів) реальний ВВП міг збільшуватися на 0,961%. Відповідно, при зменшенні капіталовкладень на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось зменшення ВВП на 0,961%;

2) еластичність ВВП за синтетичним показником, який враховує зайнятість населення і продуктивність праці, за період 1991-2003 дорівнює 0,219. Це означає, що

Розділ 4 Макроекономічні механізми

при збільшенні синтетичного показника на 1% (за інших незмінних факторів) реальний ВВП міг збільшуватися на 0,219%. Відповідно, при зменшенні синтетичного показника на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось зменшення ВВП на 0,219%;

3) чутливість реального ВВП до зміни капіталовкладень вище, ніж до зміни синтетичного показника, що ще раз показує екстенсивність економічного зростання – все більше залучення робітників і зниження продуктивності праці не дає такого результату, як збільшення капіталовкладень. Тобто, ефективність залучення робітників дуже низька у зв'язку з подальшим зниженням продуктивності праці;

4) одночасне зниження на 1% обох факторів визивало падіння реального ВВП на 1,18%;

5) у загальному вигляді в економіці України за 1991-2003 роки сумарний коефіцієнт еластичності був більшим за одиницю, тобто, мав місце зростаючий ефект від масштабу виробництва. Це говорить про те, що при збільшенні K та $L_{сум}$ в деякій пропорції, Y зростає в більшій пропорції;

6) окрім досліджуваних факторів існує фактор НТП, який безпосередньо розрахувати важко, ми врахували його частково, беручи замість показника зайнятості населення синтетичний показник, що враховує як динаміку зайнятості населення, так і динаміку продуктивності праці;

7) прослідковується циклічність процесів розвитку соціально-економічної системи України з яскраво вираженими піками, які пов'язані і з суб'єктивними факторами:

1992-1995 – гіперінфляція;

1996 – запровадження гривні;

1997 – валютно-фінансова криза, девальвація гривні;

1998-2002 – структурні реформи;

2000-2001 – синхронізація монетарної і фіскальної політики (бездефіцитні і малодефіцитні бюджети).

Крім того, на об'єктивні процеси розвитку соціально-економічної системи України мали вплив і політичні фактори – президентські вибори 1996, 2000, 2004 року.

Вирішення задачі прогнозування для соціально-економічної системи України

На рис. 1 показано динаміку фактичного і розрахованого темпів росту реального ВВП до 1991 року, а також лінію тренду і коефіцієнт детермінації.

Загальна тенденція у зміні темпів росту ВВП за досліджуваний період характеризується параболою другого порядку, яка має такий математичний вираз $y=1,573x^2-25,494x+99,714$, коефіцієнт детермінації дорівнює 0,7939, що має не дуже велике значення – це по-перше. По-друге, зростання настільки швидкими темпами неможливе – необхідно застосувати корегуючий коефіцієнт, який притягатиме графік тренду до горизонтальної вісі. Тому для вирішення задачі прогнозування для соціально-економічної системи України необхідно розрахувати його:

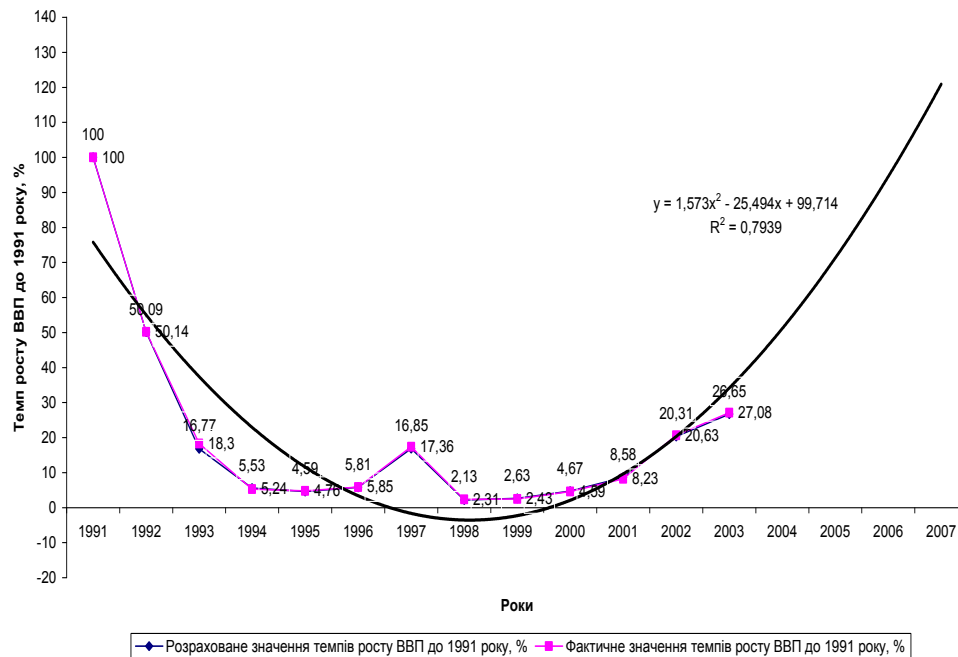

Рисунок 1 – Розраховане і фактичне значення темпів росту ВВП до 1991 року, лінія тренду

1) розділимо графік на дві частини, що описують циклічність розвитку за періодами і виявимо тренди цих періодів: 1991 – 1997 роки (рис. 2) і 1998 – 2002 роки (рис. 3);

2) знайдемо значення темпів росту як середнє арифметичне значень у крайніх точках кожного періоду:

1991-1997 – 58,17;

1998-2002 – 11,14;

3) розрахуємо відношення цих середніх (це і буде корегуючим коефіцієнтом) і перенесемо ці розрахунки для знаходження прогнозних значень. Відношення дорівнюватиме $11,14/58,17 = 0,1916$.

Розрахований прогноз для інтервалу наступного передбачуваного циклу – 2004-2007 років з урахуванням корегуючого коефіцієнта має наступний вигляд:

2004 – 12,63%;

2005 – 14,25%;

2006 – 18,92%;

2007 – 24,27%.

Розділ 4 Макроекономічні механізми

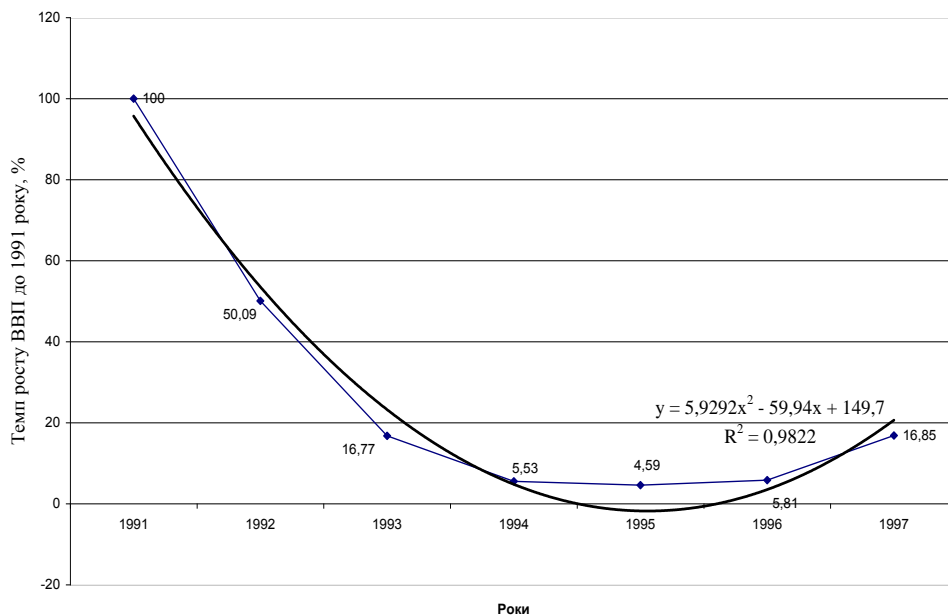

Рисунок 2 – Лінія тренду для 1991-1997 років

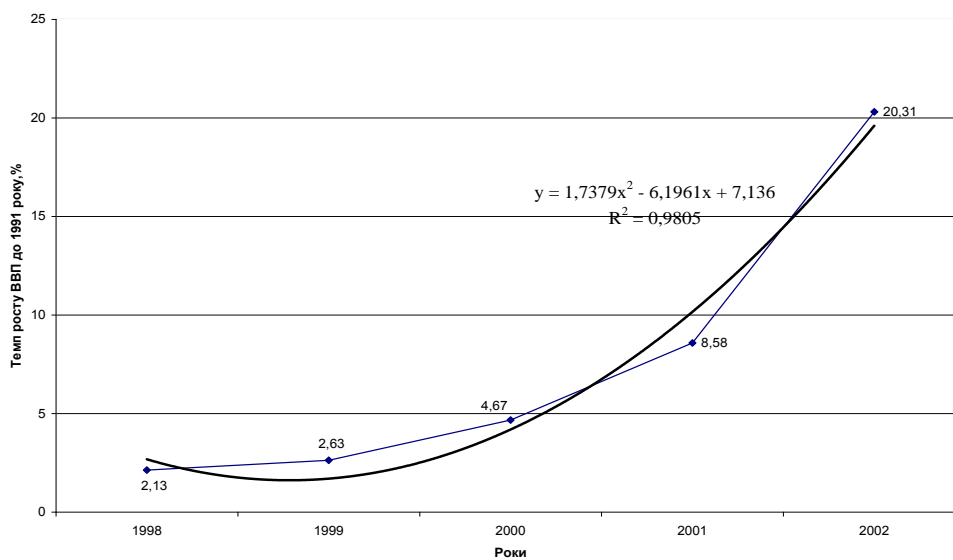

Рисунок 3 – Лінія тренду для 1998-2002 років

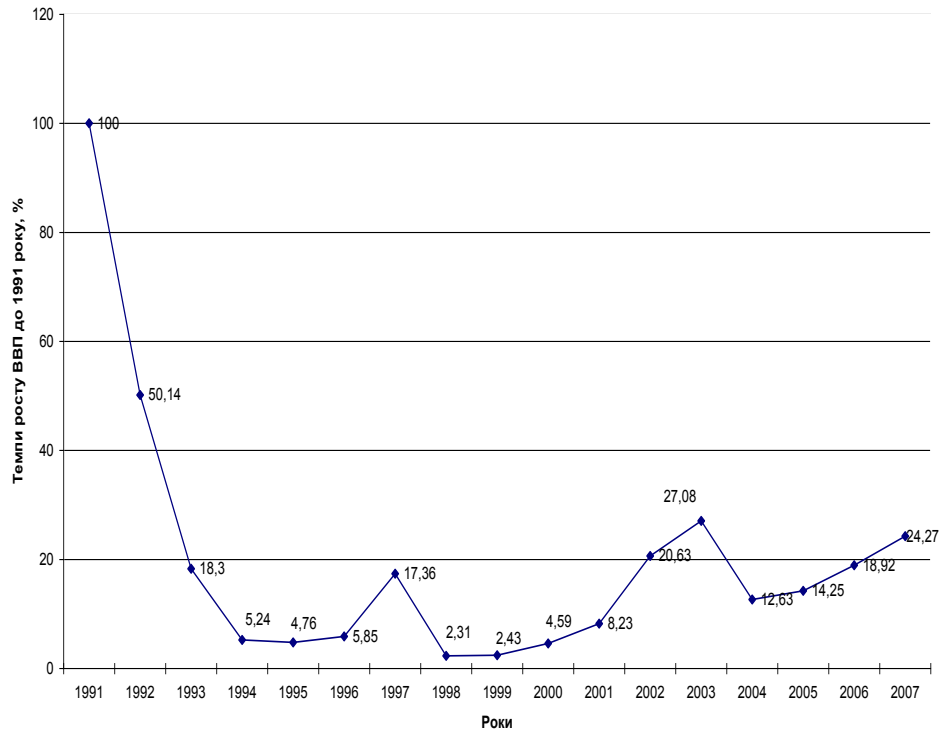

Рисунок 4 – Темп росту ВВП за період 1991-2007 рр. до 1991 року

Отже, отриманий прогноз на основі дослідження модифікованої моделі виробничої функції Кобба-Дугласа виявив наступний цикл, що взагалі може бути меншим, ніж п'ять років в результаті дії такого суб'єктивного фактора як вибори до Верховної Ради 2006 року, а також президентських виборів 2008 року.

Висновки

1. Виявлені та досліджені цикли темпів росту реального валового внутрішнього продукту в економіці України. Застосування теорії циклічності як об'єктивного фактору розвитку соціально-економічних систем дає необхідні орієнтири у виявленні можливих траєкторій подальшого руху економіки, дозволяє розробити альтернативні варіанти довгострокового розвитку. Визнання циклічності розвитку дозволяє враховувати в процесі формування довгострокових цілей, стратегій і траєкторій економічного зростання стрибкоподібні зміни. Вивчення змісту, структури й механізму дії економічних циклів дає змогу з більшою надійністю прогнозувати динаміку макроекономічних показників у довгостроковій перспективі, передбачати реальний хід соціально-економічного розвитку за допомогою моделей економічного зростання.

2. Проведені дослідження динаміки розвитку соціально-економічної системи України за допомогою модифікованої моделі виробничої функції Кобба-Дугласа дають можливість розглядати циклічність розвитку національної економіки. Дослідження

Розділ 4 Макроекономічні механізми

циклів темпу росту ВВП і виявлення тенденцій дозволяє прогнозувати цей показник за допомогою методу екстраполяції та застосування корегуючого коефіцієнту.

3. Природа циклічності розвитку макроекономічної системи має комплексний характер і полягає в нерівномірності взаємодії керуючої та керованої складових у поєднанні з кон'юнктурними ринковими процесами. Висока міра залежності від факторів, що перебувають поза державним регулюванням, тобто, об'єктивних факторів, значно знижує можливість впливу на природу і характер циклічності, разом з тим робить наголос на необхідності вивчення об'єктивних передумов трансформаційних процесів. Це дає змогу на основі прогнозування циклів розробляти систему антикризових заходів на рівні держави.

- 1 Глівенко С.В., Соколов М.О., Телиженко О.М. Економічне прогнозування: Навчальний посібник. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2004. – 207 с.
- 2 *Прогнозирование и планирование экономики: Учебное пособие*/В.И. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров и др.; Под общ. ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой. – Мн.: Интерпрессервис; Экоперспектива, 2001. – 380 с.
- 3 <http://www.ukrstat.gov.ua>

Отримано 01.07.2005 р.

А.М. Телиженко, Ю.В. Тараненко

Исследование процессов развития социально-экономической системы Украины с помощью модифицированной модели производственной функции Кобба-Дугласа

В статье выявлены и исследованы циклы темпов роста реального валового внутреннего продукта в экономике Украины. Усовершенствованы методические подходы к прогнозированию макроэкономических показателей национальной экономики на основе модифицированной модели производственной функции Кобба-Дугласа и применения корректирующего коэффициента. Признавая объективный характер экономического цикла, продолжительность, специфику проявления отдельных фаз, можно сделать прогноз динамики развития сложных социально-экономических систем для проведения эффективного регулирующего воздействия на уровне государства.